

ნ. ბარათაშვილის სკვლა*

ქ. ქეკელიძე

ნ. ბარათაშვილის რომანტიკული პოეზიის ერთ-ერთი დამახასიათებელს თვისებაა სევდა. ჳმუნვა. კაეშანი. მწუხარება. „როდესაც მის ლექსებს კითხულობთ“, ამბობდა ერთი კრიტიკოსი. „სევდა, მწუხარება, სულის ობლობა, კენესა გულისა. მარტობა, განუშორებელი კაეშანი, დაკოდილი მოკლული გული. უდაბნო, წყვდიადი. ამაოება,—აი რა გესმით. როდესაც თქვენ ჩაუკვირდებით ნ. ბარათაშვილის პოეზიას, თქვენი თვალის წინ იშლება საშინელი სულიერი ტანჯვა მიუსაფარის მწირისა, რომელსაც მამაცა ჰყავს, დედაც, დებიც, მრავალნი მონათესავენი და მაინც კიდევ ვერვის მიჰკარებია, მაინც კიდევ ობოლია ამ საესე და ვრცელს სოფელში. სადაც უნდა იყოს პოეტი, რასაც უნდა აკეთებდეს: ვარდს შეჰხარის ის. ცას. საღამოს, ბუნებას, ჩანგურს უსმენს თუ სიყვარულს ითვალისწინებს, ყოველგან ფიქრი ამაოებისა თან სდევს მას, შავი ყოვანივით. და მისი ვარდი გაფურჩქენისთანავე ჰკნება, მისი მხიარულება განსახვისთანავე სევდით იცვლება, მისი ღიმილი ტუჩებზევე ხმება“¹.

ეს დაკვირვება უდავოდ მართებულია, მაგრამ ნ. ბარათაშვილის შემოქმედებაში საყურადღებოა ეს სევდა არა-თავისთავად და დამოუკიდებლივ, საქმე ისაა, რომ ამგვარი ხასიათის სევდა უცხო არაა საშუალსაუკუნეთა ჩვენი ლიტერატურისათვისაც, რომელსაც ჩვენი პოეტი კარგად იცნობდა. მართლაც, თუ ჩვენ ავიღებთ უძველესი ხანის საეკლესიო სტილის მწერლობას. დავინახავთ. რომ იობის წიგნისა და ეკლესიასტის კაეშანი ლეიბმოტივია მისი. თუ კლასიკური ხანის შედევრს, ვეფხისტყაოსანს, გავითვალისწინებთ. იმაშიც არაერთხელ გავვიგონებთ მწვავე სევდით შეღებილ ჰანგებს. აღარას ვამბობთ ე. წ. აღორძინების ხანის პოეზიაზე: მთელი ეს პოეზია, შეიძლება ითქვას, არის გლოვა, ტირილი. მოთქმა, სევდა. ერთი სიტყვით. ნ. ბარათაშვილის პოეზიაში მთავარია არა კონსტატირება მისი სევდიანი ხასიათისა, არამედ საკითხი: რა იწვევს და რა ასაზრდოებს ამ სევდას, როგორია მისი წყარო? ამ საკითხის გარკვევა დაგვემარება უფრო ნათლად წარმოვიდგინოთ თავისებურება და ორიგინალობა ნ. ბარათაშვილისა, როგორც პოეტისა და მოაზროვნისა. ამისათვის კი საჭიროა თვალი მიმოვაგლოთ ჩვენს კულტურულ-ლიტერატურულ წარსულს და ვაჩვენოთ—რით განსხვავდება ბარათაშვილი ამ ხაზით წინადროის ქართველ მწერალთა და მოაზროვნეთაგან.

* მოხსენებულია მწერალთა ჰლენუმზე 1945 წ. 20 ოქტომბერს.

ნ. ბარათაშვილის ლექსები და წერილები, გამოცემა „ცოდნა“-ს მალაზიისა, თბილისი, 1910, გვ. 24.

როგორც ცნობილია, სევდა გრძნობათა სფეროს განეკუთვნება, გრძნობა კი უსაგნო არ შეიძლება იყოს, ის უთუოდ დაკავშირებულია ამა თუ იმ საგანთან თუ მოვლენასთან. ჩვენში ფიქრობდნენ, რომ ბარათაშვილის სევდა აიხსნება მისი პირადი ცხოვრების უკუღმართობით და დაუქმყოფილებლობით. ეჭვი არაა, პირადი ცხოვრების პერიპეტეებს შეეძლო კვალი დაეტოვებია მის სულიერ განწყობილებაში, მაგრამ პირადი ცხოვრების მოვლენებით არ შეიძლება მისი პოეზიის მთავარი მოტივების ახსნა. განა მისი „ნაპოლეონი“ არ ამბობს— „მე გვამში სული ვერღა მომთავსებიაო“, მიუხედავად იმისა, რომ მას „სურვა აუხდა“ და მან დიდების მწვერვალს მიაღწია?! არა, ბარათაშვილი პიროვნულზე მაღლა დგას.

სხვები კიდევ ფიქრობდნენ, რომ ნ. ბარათაშვილის სევდა გამოწვეულია მამულისადმი მისი უსაზღვრო სიყვარულით და ამ მამულის, სამშობლო ქვეყნის სავალალო მდგომარეობით: საქართველომ დაკარგა თავისუფლება და ამის შედეგად ის სულიერად დაქვეითდაო. უდავოა, ნ. ბარათაშვილი დიდი პატრიოტი იყო და მას მწვავედ აწუხებდა სამშობლოს ტრაგედია (მოვიგონოთ მისი პოემა „ბედი ქართლისა“), მაგრამ არც ამით აიხსნება მთლიანად მისი სევდა. სამშობლოს ბედი და მდგომარეობა მხოლოდ აძლიერებდა ამ სევდას. ნუ დაგვავიწყდება, რომ ლექსში „საფლავი მეფის ირაკლისა“, ილია ჭავჭავაძის სატყვეებით რომ ვთქვათ, მან „შეიფერა მისმიერ ეგრედწოდებული ახალი ქართლი“ და მის ყოფა-ცხოვრებას თითქოს შეურიგდა კიდევაც, — მან პირველმა შეიგნო ისტორიული აუცილებლობა 1801 წლიდან შექმნილი მდგომარეობისა. თან შეიძლება განა ლაპარაკი სულიერ დაქვეითებაზე იქ, სადაც არიან სოლომონ მსაჯულისა და 1832 წლის შეთქმულების მონაწილეთა მსგავსი ადამიანები? განა თვით ნ. ბარათაშვილი არ სწერს გრიგორს ორბელიანს, რომ „ქართველთ არ სძინავთ გონებითო?“.

მეორე მხრით უნდა გვახსოვდეს შემდეგი. იმ იდეალს, რომელთანაც დაკავშირებული იყო პოეტის აზრები და სევდიანი გრძნობები, ის იმდენად მაღლა აყენებს, რომ პირდაპირ ამბობს:

რაა, მოვწორდე ჩემსა მამულსა, მოვაკლდე სწორთა და მეგობარსა;
ნულარ ვიხილავ ჩემთა მშობელთა და ჩემსა სატრფოს, ტკბილ-
მოუბარსა...

ხუ დავიმარხო ჩემსა მამულში. ჩემთა წინაპართ საფლავებს შორის,
ნუ დამიტიროს სატრფომ გულისა, ნულა დამეცეს ცრემლნი მწუხარას.

ნ. ბარათაშვილის „სამშობლო“ უფრო ფართეა, ვიდრე საქართველო, მისი „მამულია“ მთელი მსოფლიო, მთელი სამყარო, ან მისი და წინაპრის პოეტთა ტერმინი რომ ვიხმაროთ „წუთისოფელი“, ესე იგი— ჩვენი გარემომცველი ყოფა ან ყოფიერება (бытие). მისი აზრები, განცდები და გრძნობები ამ „წუთისოფლისა“ და მისი პრობლემის გარშემო ტრიალებს. ეს პრობლემა მის შემოქმედებაში არაა განყენებული. მეტაფიზიკური პრობლემა, ის ცხოველი, ცხოვრების ყველა მხარესთან დაკავშირებული საკითხია.

„წუთისოფლის“ პრობლემა არაა უცხო ჩვენთვის, ჩვენი კულტურული წარსულისათვის, პირიქით— ის ერთ-ერთი მთავარი პრობლემაა ჩვენი ძველი მწერლობისა, როგორც სასულიეროსი, ისე საეროსი. ამ პრობლემის ხაზით ნ. ბარათაშვილი პირდაპირი მემკვიდრეა თავისი წინაპრებისა. მხოლოდ საძიებელია და საინტერესო, რა მხრით და როგორ აინტერესებდა ეს პრობლემა ნ. ბა-

რათაშვილსა და მის წინაპრებს. პასუხი ამ საკითხზე მოგვცემს ჩვენ გასაღებს ბარათაშვილის სევდის გასაგებად.

უძველეს ჩვენს საეკლესიო-სასულიერო მწერლობაში, როგორც სხვა ერებისაშიც, წითელი ზოლივით გატარებულია იდეა „წუთისოფლის“ მიუღებლობისა; სოლომონ ბრძენის სიტყვები: „ამაოება ამაოებათა, ყოველივე ანაოება“—მთავარი მოტივია ამ მწერლობისა. რად არის მიუღებელი საწუთრო? იმიტომ რომ თავისი დღევანდელი სახით ის არ არის ნორმალური მოვლენა, ის შედეგია შეცოდებისა და დამაშორებელი ადამიანისა ღვთისაგან. „სოფელი ბოროტსა ზედა დგას“ (I იოან. V, 20), იგი „დაწყეულ არს საქმეთა შინა კაცისა“, რომელიც „მწუხარებითა, სულთქუმიტა და ოფლიტა პირისა მისისაჲთა“ ჰამს პურს, „ვიდრე მიქცევადმდე მისა მიწად“, ვინაიდან იგი „ეკალსა და კუროს—თავსა აღმოუცენებს მას“ (შესაქ. III, 17—18). ის არის „ღელე ტირლისა და ცრემლისა“, ნამდვილი „საპყრობილე“, რომლიდან განთავისუფლება უნდა იყოს იდეალი ადამიანის მისწრაფებისა. ამიტომაც, რომ რწმენით აღსაესე ადამიანი მიმართავს ხოლმე ღმერთს: „გამოიყვანე საპყრობილით სული ჩემი“ (ფს. 141, 7) და თუ ამ „საპყრობილეში“ მას ბედმა დიდხანს არაგუნა ყოფნა, ის მწუხარებით წამოიძახებს: „ვამძე, რამეთუ განმიგრძელდა მე მწირობა“ ქვეყანასა ამასო (ფს. 119, 5). ასეთია შეხედულება „წუთისოფელზე“, რომელიც საფუძვლად უდევს საეკლესიო—საქრისტიანო მწერლობას. ასეთმა შეხედულებამ, მიიყვანა შუშანიკ დედოფალი ამ ქვეყნად ტანჯვის აუცილებლობის აღიარებამდე. მან მერვე საუკუნეში იოანე საბანისძე, მეცამეტეში აბუსერიძე ტბელი და საბა წყაროსთაველი, ხოლო მეთოთხმეტეში „ჟამთააღმწერელი“, იმდროინდელ უბედურებათა გამო, რომელიც თავს დაატყდა ჩვენს ქვეყანას არაბთა და მონღოლთა ექსპანსიის გამო; მიიყვანა მწვავე ესქატოლოგიურ განცდამდე და ამქვეყნიურ ამბებში ანტიქრისტეს მოსვლის ნიშნების დანახვამდე. გასაგებია, რომ ასეთი შეხედულება „წუთისოფელზე“, ამგვარი სულიერი განწყობილება მელანქოლიურ-პესიმისტურ კოლორიტს აძლევდა სასულიერო სტილის მწერლობას და სევდის ჰანგებს იწვევდა იმაში. ამ სევდას, როგორც ვხედავთ, საფუძვლად უდევს „წუთისოფლის“ სარწმუნოებრივი თვალსაზრისით შეფასება: ის მიუღებელია ადამიანისთვის, რადგანაც, როგორც ბოროტის სამფლობელო, სამოთხის ფუფუნებას, რომლისთვისაც შექმნილი იყო კაცი, აშორებს მას, ერთი სიტყვით—სასაზრდოებია ადამიანის პირადი ბედნიერებისა თუ უბედობის ინტერესებით:

პირადი ბედნიერებისა თუ უბედურების თვალსაზრისით შეფასებას „წუთისოფლისას“ და ამასთან დაკავშირებით სევდისა და ჰმუნვის მოტივების გამოვლინებას ადგილი აქვს არა მარტო სასულიერო მწერლობაში, არამედ ძველს საერო-მხატვრულ ლიტერატურაშიც. ის არაა უცხო, წარმოიდგინეთ, ყველაზე უფრო მზიერი, ხალისიანი და სიცოცხლის მოტრფიალე რუსთველისათვისაც კი. მისი სიტყვით, „წუთისოფელი“ არის სისხლისმსმელი, უხანო, ცრემლთამდენი, ცვალებადი, დაუნდობელი, მუხთალი, ცრუ, მტერი და გაუტანელი. მოვუსმინოთ ტარიელს:

თქვა: ცოცხალვარ, საწუთროჲან აწცა ჩემნი სისხლნი ხვრიტნა (499).
 ვა, სოფელო, უხანო, რად ჰზი სისხლთა ჩემთა ხვრეტად? (529).
 საწუთრო ნაცვლად გვატირებს, რაც ოდენ გავვიცინია,
 ძველი წესია სოფლისა, არ ახლად მოქასმინია (918).

მიმდინორი საწუთროსანი მისთა ნივთთაგან რჩებინან,
იშვებენ მაგრა უმუხთლოდ ბოლოდ ვერ მოურჩებინან;
ვაქებ ჰქუასა ბრძენთასა, რომელნი ეურჩებინან (347).

ავთანდილი:

ვა, სოფელმან სოფელს მყოფი ყოვლი დასვა ცრემლთა დენად (700)
იტყვის: „ვერ გაძღა სოფელი. ვა, ჩემთა სისხლთა ხერგეთია“ (712).

რუსთველი:

ვა, სოფელო, რაშიგან ხარ, რას გვაბრუნებ, რა ზნე გჭირსა?
ყოვლი შენი მონდობილი ნიადაგმცა ჩემებრ ტირსა (951).
ვა, საწუთროო, სიცრუევით თავი სატანას ადარე!
შენი ვერავენი ვერა ცნას. შენი სიმუხთლე სად არე;
პირი მზისაებრ საჩინო, სად უჩინო ჰყავ, სად არე?
მიტ ვხედავ, ბოლოდ სოფელსა ოხრად ჩანს ყოვლი სად არე (1213)
იგი მიენდოს სოფელსა, ვინცა თავისა მტერია (1348).

როგორც მოყვანილი ადგილებიდან ვრწმუნდებით, რუსთველის სეულა-შელანქოლია გამოწვეულია „წუთისოფლისა“ და კაცს შორის არსებული კონტრასტით, იმ შეგნებით, რომ, როგორც თვითონ ამბობს, „ვარდი უეკლოდ არავის მოუკრებია“.

უფრო მკვეთრად და ხელშესახებად ეს მოტივი წარმოდგენილია ე. წ. აღორძინების ხანის პოეზიაში, ისეთი პოეტების შემოქმედებაში, როგორც არიან თეიმურაზ პირველი, არჩილი, ვახტანგი და დავით გურამიშვილი. რომ არაფერი ვთქვათ სხვა. შედარებით მეორეხარისხოვანი მწერლის შესახებ. აღორძინების ხანის პოეზიაში „წუთისოფლის“ პრობლემა ერთ-ერთი მთავარი პრობლემაა. აქ ჩვენ გვხვდება შეფასება „წუთისოფლისა“, პირველ ყოვლისა, სასულიერო მწერლობის თვალსაზრისით, ამგვარი შეფასებისათვის გვერდი ვერ აუვლდა ვერცერთ იმდროინდელ პოეტს; მაგალითების ამოწერა ზედმეტია, მოვიყვანთ მხოლოდ არჩილის ლაკონიკურ სიტყვებს: „შენ სოფელო, „სხვის სოფლისათვისც“ გვაბრკოლებ, ასე გაქვს მონდომილია“. ამასთან ერთად გვაქვს შეფასება მისი, უფრო ღრმა და გაშლილი. ამქვეყნიური ცხოვრების თვალსაზრისითაც. ასეთი შეფასება ორი ვარიანტითაა წარმოდგენილი. პირველი შეფასება—ზოგადი, განყენებული ხასიათისა.

ივ სოფლიონნი ბრძენნი და ან ვინც უბნობდა სულითა,
ყველა სწუნობდა სოფელსა არ გასაზრახოთ,—გულითა.

აცხადებს თეიმურაზ პირველი². რატომ? იმიტომ რომ, ამბობს ის:

ნეტაი ყველამ იცოდეთ, სოფელი როგორ მქნელია:
კაცსა მიინდობს ღალატად, მცბიერი, ვითა შელია,

² ივლისსმება სამოთხე. არჩილიანი, I, გამოც. ა. ბარამიძისა, გვ. 36, სტრ. 142.

³ თხზულებათა კრებული. გამოცემა ა. ბარამიძისა, გვ. 110, სტრ. 91.

ანასდად, გარუბრუნდების. მით გული გარდამელია:
„მას არვინ უნდა მიენდოს“, ესე ნათქვამი ძველია⁴.

მუხთლობა არის თავიღან სულ მისი დასაწყისი და,
ზეცად გასულსა ქვე დასცემს, რომ ძმაცა იყოს მისი, და
ანაზდად, მოულოდნელად ბნელად ქმნას უენი დღისი, და.

ან ადრე დაგვხვოს. უდროოდ, ახალსა, მოუწევარსა.
ვარდსა დაგვიქცნობს უფრქვეწელსა, შეგვიქმს ბედისა მწყევარსა.
ვერ მოურჩებით მართ. ვითა კურდღელი მალსა მწყევარსა.

თუ გრძლად გვაცოცხლებს, ჩვენ გვიზამს საქმესა უარესებსა:
რაც გვიყვარს. თვალ-წინ დაგვიხოცს, სულთაგან უკეთესებსა,
ცეცხლსა მოგვიდებს უშრეტსა, ჩვენთვის ჩამოჰკრავს კვესებს.
ჩვენ დაგვიმკვიდრებთა ჰირთა და სულთქმა-ვაება კვენესებსა.

ამას გვიზამს და სხვაცა ვთქვა მისგან ჩვენზედა ქმნულება:
ესრეთ მოგვშლის და წაგვახდენს—არ გინდეს სულთა დგმულება.
იგი უებრო, უსწორო, უშვერ ყოს ქმნულ-კეთილება,
იგ მისგან ერთიც არ მორჩეს გული უწყლულო, ულება.

ან სიკვიდის მიგვცემს ანაზდად. ან სიბერესა ძნელებსა,
პირსა თვალურებრ გაესილსა, არმურსა დაგვდებს ბნელებსა.
ეგრე უებრო მნათობსა, ვერ ექოს ბრძენთა ენებსა,
ყოველთა სატრფიალოსა იგ შეიქმს მოსაწყვენებსა.

თვალთა დააკლებს ნათელსა სოფლისა მაშენებელსა,
წარბთა, მშვილდულებრ მოხრილსა, მიჯნურთა მახელებელსა.
შავთა წამწამთა, ნარგისთა მჭვრეტელთა გულსა მხებელსა,
გააყრვენიებს. წაახდენს მნახველთა ცეცხლთა მდებელსა.

პირსა დაუქცნობს მნათობსა. უთეთრესს ზამბახისასა,
ლაწვისა ფეროვნებასა, ვარდულებრ გაშლილისასა.
წახრის და მოსდრეკს ლერწამსა. ტან-სარო ალვის ხისასა,
დაადუხჭირებს ჯავარსა სანდომად უსულისასა.

ბაგეთა მოჰშლის ვგეთსა—უკვდავებასა ღამობდეს,
კბილთა წაახდენს, მასთანა ვერც მარგალიტი ღირობდეს,
თმას ამბრის ფერთა, კოჭამდი რომ გიშრის ტევრად ხშირობდეს,
გაუსპეტაკებს თოვლურებრ. იგ ვეღარ ამბრად ძვირობდეს!

გადაგვიშლის რა ყველაფერ ამას თვალწინ, გვირგვინოსანი პოეტი ასკვნის:

ეს არის საუკეთესო იგ ჩვენგან მოსალოდები,
აწ ამაშიგან ვითმც იქნას გული არ დასაკოდები?⁵

⁴ თხზ. კრებული, გამოც. ა. ბარათაშვილისა, ვ. 140, სტრ. 18

⁵ იქვე, გვ. 110, 112, სტრ. 92, 96—103.

„წუთისოფლის“ ასეთი ზოგადი შეფასებისას არჩილ მეფე სოციალურ ანომალიებსაც იღებს მხედველობაში:

ზოგს ამდენს მისცემ, სოფელო, რიცხვსა არ შეაგებინებ,
ზოგი სიყმილით მომყმარი გყავს, ნაცუნტლს მოაძებნინებ;
მრავალთა სახლს არ აღირსებ, ერთს ცამდის ააგებინებ,
ძველს თავადს ლაღანიძესა ქვეშ კილობს დააგებინებ⁶.

უსადილოდ გამაბრუნებ, შიმშილითა მაკარკარებ,
მათ ლეინოსა ყინულიანს ასმევ, კაცით აკარკარებ⁷.

განსაკუთრებით, დამაფიქრებელი და საინტერესოა ამ მხრივ დავით გურამიშვილის „სოფლის სამღურავი“, „საწუთოს სოფლის გამო ტირილი“, „კაცისა და საწუთოს ცილობა და ბჭობა“. აი მისი სიტყვები:

იუ მიენდობი, საწუთო მტყუენანი არს და უპირო!
დღეს რომე ლხინი მოგაგოს, ხვალ ვერ მოურჩე უქირო.

ნათობს და ბინდობს საწუთო, ქცევადი მობრუნავია!
წამს მყუდრო ქარი აქროლის, წუთზე დამუსრის ნავია;
ყოველი ლხინი მუხთლისა კულავ ისევ საჭმუნავია,
ერთი დრო გრძლად არ შერჩების, კარგი სთქვა გინა ავია⁸.

ხარ სატირალი, არ საცინარი,
ხარ საჭირალი, არ სალხინარი;
გაქვს საწყინარი ჩანადინარი,
მოსულხარ ქურდად, მატყუებ ცუდად.
თუ ხარ ღვიძილი, რალა არს ძილი?
თუ ხარ სიმადრე, რა არს შიმშილი?
თუ ხარ სიცოცხლე, რა არს სიკვდილი?
იყავ ერთ-ერთი, იწამე ღმერთი⁹.

მოკლეა ესე სოფელი. კაცს არ შერჩების წამ ერთო,
მის გამო სევდით მე გული, ვით შეშა, ცეცხლზე წამერთო.
ორგემაგე არს საწუთო: ხან ნოტიობს, ხან კი გვალავს;
დღეს რომ კარგი წინ გიმძღვაროს, უკან მოგადევნებს ხვალ ავს.
ნუ ენდობი, მოგატყუებს, ისარს ისერის, მშვილდს კი მალავს¹⁰.

მეორე მხრით აღორძინების ხანის პოეტები, „წუთისოფელს“ აფასებენ კონკრეტულად, იმისდა მიხედვით, თუ რა მიუზლო მან თვითეულ მათგანს კერ-

⁶ არჩილიანი, I. გვ. 36, სტრ. 141.

⁷ იქვე, გვ. 38, სტრ. 155.

⁸ დავითიანი, ა. ზარამიძის გამოცემა, გვ. 134, სტრ. 548—549.

⁹ იქვე, გვ. 183—185, სტრ. 4, 18.

¹⁰ იქვე, გვ. 135—137, სტრ. 551, 559.

ძოდ. ამ მიმართულებით პირდაპირ შეემზარავე სურათს იძლევიან ისინი, ეს სურათი ერთიმეორეზე უარესი და გულისამჩუყებელია. თეიმურაზ პირველი შესჩივის:

რად, სოფელო, სხვა არ დასწვი ჩემებრ, მე მქენ დასადაგე?
გლახ ლახვარი სასიკვდინე ყველა მე მკარ, დასად აგე!
დამიკარგე ძე, ასული, ძმა არ ვიცი, და სად აგე?
სხვა ნაყოფი მათებრ ტურფა რა აშენე და სად აგე?

სრულ დაგლიჯე ვარდი ჩემი, იგ არცა თუ მოიწივე,
ვინცა შეგქმნა, მან შენ ვიყოს, რაცა ჩემზე მოაწივე.
მოვკვდე, მიწაც აღარ მინდა, ჩემზე მხეცნი მოაწივე,
მაშინ აგრეც შეგებრალდე, იტირე და მო, აწი, ვე!

მე წამართვი სიცოცხლე და სული, მერმე თვალთა ჩენა,
რად გინდოდი სასიკვდინედ? შენ მაღირსე არ დარჩენა.
არ გმართებდა ეგზომ მეტად მტერობისა გამოჩენა,
თავიდაღმე სრულ ბოლომდი ჩემთვის ესრეთ შეგეჩენა!¹¹.

სოფელმან თვისი სიმუხთლე ჩემზედა არა დალია,
მაკვდინებელი წამალი მე მასვა, მან არ დალია.

კრულმან სოფელმან ჩემი დღე სრულად სიმწარით მანანა,
ძილი არ მომცა მართალთა, არც სადა მითხრა მან ნანა!¹².

არჩილს, რუსეთის მეფის კარზე მყოფს, სიმშვიდეს აკარგვინებს მოგონება წარსული დღეებისა. რომელნიც, ის დარწმუნებულია, მას აღარ დაუბრუნდებიან:

მასსოვს ლხინი და თამაშა, დღე და ღამე წართმით მღერა,
მხეცთა სრვა და ნადირობა, თავი ლალად მომეღერა;
ბურთობა და მინდორობა, კვლავ ნადიმი, ჭადრაკ-მღერა
უხობა და გასაცემი, სრულ ვითა გთქვა, მომეღე რა?!¹³.

არჩილს ბანს აძლევს ვახტანგ მეექვსე:

გამსაჯა მიწყვი სოფელმან, უფრო ყველასგან აჯამა,
არ შემიწყალა არათი, არ გამომართვა აჯამა,
ამავსებინა ცრემლითა კალთა, ფიალა, ა ჯამა;
მწვე მომაწყინა სოფლისა ასე უბრალოდ გარჯამა.

დაუტოვე სახლ-სამყოფი, თვისნი, ტომნი, მონა, ძეგი;
დავკარგულვარ უცხო თემსა, ვარ არვისგან მონაძეგი

¹¹ თ ე ი მ უ რ ა ზ ი, თხზულებათა კრებული, გვ. 110, სტრ. 85—87.

¹² იქვე, გვ. 140, სტრ. 16, 20.

¹³ არჩილიანი, I, გვ. 67, სტრ. 21.

იგონებს რა საქართველოში გატარებულ ბედნიერ დღეებს, ის გულისტკვილით წამოიძახებს:

ქონებოდეს ესე ყოფა, გაგებადოს დაკარგული,
გაუძლია უქონელად განასალი კლდეებრ გული?¹⁴.

„ამად ვტირი“, ამბობს გურამიშვილი. „ვარ ცრემლით სველი.. ცრუ არს წუთისოფელი. ანაზღისა მყოფელი“¹⁵. „ამაზედ არის ჩემი და ცრუის საწუთროს ჩხუბია; სად კაცს არ უნდა წარიყვანს, ყელზე საბელი უბია“. „სამ-ოთხრიგად მუხანათმან გულს ლახვარი მამაღერა, სულ მატირა ჩემი დღენი, არაოდეს არ მამღერა“¹⁶. „გულს მიკოდს სევდის ლახვარი, აღმასის დანის სადარი, დედ-შამა, ძმანი დავკარგე, არ ვიცი დანი სად არი“¹⁷. „მშვილდს მომიწივა მუბთალმა, ისარი გულში მამასო, არ მომცა ძე, არც ასული, აოვინ მიძახის „მამასო“¹⁸.

ღუ, შენ ცრუო საწუთროვო,
რად არ მძულდი, რად მიყვარდი?
შენ ყოფილხარ მწარე, შხნაკვი,
მე მეგონე ტკბილი ყანდი¹⁹.—

ასკენის საბოლოოდ გამწარებული დავითი.

მოყვანილი ადგილებიდან ირკვევა, რომ სევდიანი, მელანქოლიური ტონი საშუალ-საუეუნეთა ჩვენი მწერლებისა გამოწვეულია „წუთისოფლისადმი“ უტილიტარული მიდგომით: ადამიანის ბუნება თხოულობს ამ ქვეყნად ბედნიერებას, ამო და ვერაგი „წუთისოფელი“ კი არამც თუ არ აკმაყოფილებს ამ მოთხოვნისა, ყველა კარს უხშავს მას.

ახლა დაეუბრუნდეთ ნ. ბარათაშვილს და მის პოეზიას.

ბარათაშვილმა, მსგავსად თავისი წინაპრებისა, იცის, რომ ეს წუთისოფელი „შეურჩენელი და მომღერალია“ (ჩემთ მეგობართ), რომ ის „ფუჭი და მხოლოდ ამოება“ (ფიჭრი მტკვრის პირას). ამიტომ უნდა, რომ „დაშთოს ეს ამოება“ (შემოდ. მთაწმიდაზე): იცის მან, რომ „სოფელი ცრუ და მუხთალია“ (ვპოვე ტაძარი, ჩემთ მეგობართ), რომ ის „უკულმართია“ (ჩონგური); იცის, რომ ეს «УННАМАН» ქვეყანა (წერილი გრ. ორბელიანთან) „საძაგელია“ (წერილი მაიკო ორბელიანთან). „საწუთო განა ვისმეს დიდხანს ახარებს“. კითხულობს ის (ვპოვე ტაძარი), „მიჩვენე კაცი, რომ მადლიერი იყოს ამ წუთის სოფლისა“, სწერს ის მაიკო ორბელიანს. მაგრამ ამის ცოდნა და შეგნება იმას არ ატირებს იმდენად. მისი ცრემლი, მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, „არ სტიროდა ამ სოფელსა“ (სატრფოვ, მახსოვს), პირიქით — „შეეთვისა სული მისსა მორღუბლვას, შეეჩ-

¹⁴ ქ. ქეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, 112, გვ. 543-544.

¹⁵ დავითიანი, გვ. 171.

¹⁶ იქვე, გვ. 136, სტრ. 556, 557

¹⁷ იქვე, გვ. 88, სტრ. 341.

¹⁸ იქვე, გვ. 136, სტრ. 555.

¹⁹ იქვე, გვ. 7, სტრ. 17.

ვია გული სევდითა კრთოლვას“ (ჩემს ვარსკვლავს). მაიკო ორბელიანს ის ურჩევს: „ბედნიერებათა სოფლისათა უყურე გულგრილად, ამაყად და გრწამდეს, რომ ივინი შეურჩენელნი არიან“, ხოლო თავის მეგობრებს ეუბნება: „არ დაიზნოთ შავის ბელის მსწრაფლნი ლახვარნი და შეუპოვრად წარიხოცეთ ცრემლნიცა მწარნი“, „აჰყევით სოფელს“ და აიღეთ მისგან ყველაფერი, რის აღებაც შეგიძლიათო. იქნება ეს მოწოდება გამოგვადგეს იმ საიღუმლოების ასახსნელად, რომ თავის ლექსებში სევდითა და კაეშანით შეპყრობილი ბარათაშვილი კერძო ცხოვრებაში გვევლინება როგორც მხიარული, ხალისიანი, ხუმარა, ცოცხალი, ოხუნჯი და მოარშიყე — მოცეკვავე ახალგაზრდა.

ამრიგად, წუთისოფელი უტილიტარული თვალსაზრისით იმდენად არ აინტერესებს და არ აფიქრებს ბარათაშვილს; ის სხვაგვარი სწამლავს და მოსვენებას უსპობს მას, როგორ გგონიათ: პოეტისათვის რომ დამაკმაყოფილებელი და მისაღები ყოფილიყო მისი პირადი ცხოვრება ან სამშობლოს ბედი და მდგომარეობა, ის თავისუფალი იქნებოდა სევდისა და მწუხარებისაგან? ჩვენ გგონია, რომ არა! მოვიგონოთ მისი სიტყვები:

ვინ არის იგი, ვისთვის გული ერთხელ აღევსოს,
და რაც მიეღოს ერთხელ ნატვრით, ისი ეკმაროს?

პოეტი თითქოს სცილდება ამ ქვეყნის ავ-კარგიანობას და ყოველდღიურობას, მისი გონება შორს, ვარსკვლავებს ესაუბრება. მას აწუხებს უფრო მაღალი კატეგორიის საკითხი: რა არის ეს წუთისოფელი მისი ავ-კარგიანობით, სად იწყება და თავდება ის, რატომაა ის ამაო, რაშია მისი, კერძოდ ადამიანის, დანიშნულება? „მაინც რა ჭრის ჩვენი ყოფა, წუთისოფელი“, — კითხულობს ის; „არ ვიცი, ჩვენი ცხოვრება რად იყო ფუჭი და მხოლოდა ამაოება“ (ფიქრნი მტკვრის პირას). ზაქარია ორბელიანისადმი მიწერილს წერილში ის ამბობს: *непостижимость цели нашего назначения, безграничность желаний человеческих и суета всего подлунного наполнили мне душу ужасною пустотою*“. აი, მაშასადამე, რა იწვევდა უმთავრესად ბარათაშვილის სევდას და კაეშანს: მას აქეთ, რაც ბავშვობის ასაკიდან გამოვედიო, ამბობს ის „ხმა იღუმალში“, ეს საკითხი თანსდევს ყოველთა.

ჩემთა ზრახვათა და საწადელთა,
ცხადად თუ სიზმრად, მე იგი მარად
სულ ერთსა მიწვრთნის გულისა ჳირად.

მაშასადამე, პოეტის კაეშნის მიზეზია იმდენად არა წუთისოფლის წვრილმანები, მისი სარგებლობა თუ უსარგებლობა ადამიანისათვის, რამდენად აღნიშნული საკითხი შემეცნებით, ფილოსოფიური ხსიათისაა. ეს საკითხი გახდა მთავარი წყარო მისი სევდისა, რადგანაც იმაზე ვერსად ის პასუხს ვერ პოულობდა.

ეშინიან, იკრძალვის, არღა იცის
ვის აუწყოს დაფარული მან გრძნობა.

მართლაც, მიმართა მან პასუხისათვის ცოდნას, მეცნიერებას, მაგრამ იმდროინდელი დონე ჩვენი ცოდნისა პასუხს ვერ მისცემდა მას ამ საკითხზე. შემოგხედავ თუ არა შენ, მიმართავს პოეტი ცას (შემოლამება მთაწმინდაზე).

მყის ფიქრნი შენდა მოისწრაფიან,
მაგრამ შენამდინ ვერ მოაღწევენ და პაერშივე განიბნევიან...

მიმართა მან რელიგიას, იქნება ღმერთმა მისცეს მას „ვნებათაგან განსვენება“ და „შეუღარო სადგომი“ (ჩემი ლოცვა), მაგრამ „ჭკუით ურწმუნოს, გულით უნდოს და სულით მახვრალს“ (სულო ბოროტო) „სიტყვა აღარ დაუშოა მისდა სათქმელად“, ამიტომ მისი ლოცვა „ღღუბილობამ“ შეცვალა. მიმართა ბუნებას, მაგრამ მთაწმინდის „ღამათფიქრველ ადგილებში“ პასუხის მაგიერ მხოლოდ „იღუპილება“ პოვა „დასადგურებული“, ხოლო „მრავალ დროთა მოწამე მოდუღუნე მტკვარი“ აღმოჩნდა „უტყვი“.

ასეთ მდგომარეობაში სევდა და კაეშანი სრულიად ბუნებრივია მოაზროვნე ადამიანისათვის. საკვირველია მხოლოდ, რომ პოეტი სასოწარკვეთილებამ, აბსოლუტურმა პესიმიზმმა, არ შეიპყრო. მაგრამ სასოწარკვეთილება არ იცის საერთოდ ქართულმა ლიტერატურამ. მისი წინაპრები, საშუალ-საუკუნეთა ჩვენი მწერლები, წუთისოფლის უვარგისობის და ამოების წარმოდგენისას სასოწარკვეთილებას თავს აღწევდნენ სარწმუნოებით, ისინი ღმერთსა და საიქიო ცხოვრებაში ხედავდნენ გამოსავალს. ჩვენი პოეტი, მათგან განსხვავებით, სასოწარკვეთილებას თავს აღწევს რწმუნით ადამიანის გონებისადმი, რომელიც მას „მერანის“ სახით წარმოუდგენია. მას სწამს, რომ ადამიანის გონების „ჭენებას არ აქვს საზღვარი“, მას ვერ შეაყენებს ვერც ქარიშხალი, ვერც კლდე-ღრე, ვერც ზღვა, ვერც ცა. მართალია, მისი მერანი—გონება იმ მომენტში უძლურა იყო დაეძლია ყველა დაბრკოლება, მაგრამ ამის შეგნება არ აყენებდა პოეტის აღმაფრენას, ის იმედს პოულობს იმაში, რომ

ცუდად ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს განწირულის სულის კვეთება!
და გზა უვალი, შენგან თელილი, მერანო ჩემო, მაინც დაჩეხება,
და ჩემს შემდგომად მოძმესა ჩემსა სიძნელე გზისა გაუადვილდეს,
და შეუპოვრად მას ჰუნე თვისი შავის ბედის წინ გამოუქროლდეს.

პოეტს სწამს, რომ მისი მერანის დაუღალავი, შეუწინაღებელი მიმოფრენის შედეგად, ადრე იქნება თუ გვიან, „გათენდება დილა მზიანი და ყოველს ბინდსა ის განანათლებს“. აქ მან საბოლოოდ გადალახა პესიმიზმის სამყარო და თავის შემოქმედებას ოპტიმიზმის ბრწყინვალე გვირგვინი დაადგა.

დაინტერესება ამგვარი პრობლემით და მისი გადაწყვეტის საქმეში გონების პრიმატობის აღიარება მაჩვენებელია იმისა, რომ ბარათაშვილის ეპოქაში ქართული საზოგადოებრივი ცხოვრებისა და აზროვნების განვითარებაში დაიწყო მნიშვნელოვანი ძვრები, რომელნიც ადასტურებდნენ პოეტის სიტყვებს, რომ „ქართველთ არ სძინავთ გონებით“ (წერილი გრიგოლ ორბელიანისადმი).

ჩვენი პოეტი ორი ეპოქის მიჯნაზე დგას: ძველისა და ახლის. მე-19 საუკუნის პირველს მესამედში საქართველო თანდათან გამოდის აღმოსავლეთის ტრადიციათა გავლენის სფეროდან და დასავლეთის კულტურის რკალში შედის. მას ეტყობა სურვილი დაგლიჯოს ფეოდალურ-ნატურალური ცხოვრების არტა-

ხები და ახალი, ბურჟუაზიული ყოფის ელემენტები აითვისოს. ის თანდათანობით ასუფთავებს ნიადაგს გასაგრეცლებლად მეცნიერული ცოდნისა, რომელიც თავისუფალი იქნებოდა რელიგიურ-ეკლესიური ფეტიშებისაგან. აქ ჯერ კიდევ არ შინელებულა ფრანგ „განმანათლებელთა“ მოძრაობის აკორდები, რომელიც მკვეთრად ისმის საუკუნის დასაწყისში, არ მინელებულა არც რუს-დეკაბრისტების გაბედული ხმა, რომელიც, სხვებთან ერთად, ქართველებსაც მოუწოდებდა ბრძოლისაკენ. აქ ლალად იკაფავს გზას ევროპულ-რუსული მოწინავე, ახალი აზრები და იდეები. იოანე, დავით და თეიმურაზ ბაგრატიონები, დოდაშვილა, რაზმაძე, ფილადელფოს კიკნაძე, ჩვენი, იმ დროის ახალგაზრდა „კლატონ ფილოსოფოსი“—იოსელიანი, მისი ღია ბარათები და სხვანი მრავალნი, როგორც საქართველოში, ისე რუსეთში მოღვაწე ქართველები, უხვი ხელით ეზიდებიან და სთესავენ ახალ ცოდნას, ახალ ცხოველმყოფელ აზრებს. აკი თვითონ პოეტრი მიმართავს ირაკლი მეორის აჩრდილს და კმაყოფილებით ეუბნება მას:

აჰა აღსრულდა ხელმწიფური აწ აზრი შენი,
და ესჰამთ ნაყოფსა მისგან ტკბილსა აწ შენნი ძენი:
ჟამ-ვითარებით გარდახვეწილთ შენთ შვილთ მიდამო
მოაქეთ მამულში განათლება და ხმა საამო!

უცხო ქვეყნიდან ისინი

ჰზიდვენ თესლთა ძვირფასთ მშობელს ქვეყანად,
მხურვალეს ცის ქვეშ მოსამკალთა ერთი ათასად.

ახალმა კულტურულ-საგანმანათლებლო მოძრაობამ თავისებური გამოძახილი პოვა ახალგაზრდა, ნიჭიერი, განათლებული მეცნიერული ინტერესებით, როგორც ახლა ირკვევა, გატაცებული და მგრძობობიარე ნ. ბარათაშვილის შეგნებასა და რომანტიულ სულში. ამ რომანტიულმა სულმა ხელი არ შეუშალა მას აღეარებია ძალა კრიტიკული გონებისა, ისე, როგორც ეს, ცოტა ადრე, აღიარა კაინის სახით ბაირონული რომანტიზმის მამათმთავარმა ევროპაში.

ამით ჩვენ ვათავებთ ჩვენს პატარა ექსკურსს, რომელიც შემდეგნაირად შეგვიძლია შევაჯამოთ:

1. ნ. ბარათაშვილის სევდა არაა მხოლოდ და მხოლოდ რომანტიკოს სევდა, მის ფესვებს ჩვენს ძველს, საშუალ-საუკუნეთა მწერლობაშიაც ვპოულობთ.

2. ეს სევდა დაკავშირებულია „წუთისოფლის“ პრობლემასთან, რომელიც მთავარი პრობლემაა ჩვენს ძველს მწერლობაშიც.

3. საშუალო საუკუნეთა ჩვენი მწერლები ამ პრობლემას უდგებოდნენ უტილიტარული თვალსაზრისით, მათი სევდა გამოწვეულია იმის შეგნებით. რომ ამ წუთისოფელში ადამიანი ბედნიერებას ან სულ ვერ პოულობს, ან და დიდის ტანჯვით და ვაებით.

4. ნიკოლოზ ბარათაშვილს „წუთისოფლის“ პრობლემა აინტერესებს იმდენად არა უტილიტარული მიდგომით, რამდენადაც მეცნიერულ-ფილოსოფიურით; მისი სევდა გამოწვეულია უფრო იმით, რომ ის ვერ პოულობს პასუხს საკითხზე—რა არის ეს „წუთისოფელი“?

5. საშუალო-საუკუნეთა ჩვენი მწერლობის სევდა გამოსავალს პოულობდა უმთავრესად რელიგიურ შეგნებაში, ნიკოლოზ ბარათაშვილის სევდა კი—ადამიანის გონებისადმი რწმენაში. ამ რწმენით ის უკავშირდება ჩვენს ბრწყინვალე ეპოქას, რომელიც გონების, მეცნიერული ცოდნის ფართე გაქანებით ფარდას ხდის „წუთისოფლის“, ყოფნა-არყოფნის საიდუმლოებას.
